

Liberi în credință

Note privind situația dialogului ecumenic între luterani și catolici după semnarea *Declarației comune privind doctrina justificării*

KARL LEHMANN

La 31 octombrie 1999 a fost semnat la Augsburg, orașul *păcii religioase* din 1555, o Declarație comună privind doctrina justificării, între Federația luterană mondială și Biserica catolică. Poate că se cuvine să revenim la aceasta pentru că acordul ne plasează în pragul unei noi ere. Acest document oficial semnifică faptul că, la sfârșitul unei istorii de 470 de ani de separație, cele două confesiuni au fost capabile să elaboreze enunțuri comune pe o doctrină care constituise punctul de pornire și, în fond, cauza spargerii Bisericii în Occident. Odată cu receptarea acestui acord, condamnările doctrinare legate de justificare își pierd caracterul de anatemă, cel puțin pentru contemporanii noștri. Chiar dacă trebuie să folosim cu parcimonie termeni precum „istoric”, este imposibil să nu vedem în acest eveniment fără precedent o piatră de hotar în dialogul ecumenic dintre luterani și catolici.

I. Semnarea ca eveniment

Aceasta nu vrea să însemne că actul semnării constituie în sine saltul definitiv în vederea reîntorcerii la unitate. Dar nu ar trebui nici să subestimăm ceea ce s-a

***Justificare (Îndreptățire).** Omul botezat, devenit o nouă creatură, înnoit și recreat în spirit, e îndreptățit să devină “fiu adoptiv al lui Dumnezeu”, e justificat, avînd dreptul să participe la viața divină prin harul primit de la Dumnezeu din iubire, prin mijlocirea lui Isus Cristos, întrupat, mort și înviat pentru mîntuirea deci pentru sfințirea oamenilor: ‘înviat pentru obținerea dreptății noastre’ (Rm 4,25). Creștinii devin îndreptățiți prin credință, recunoscînd în trimisul Părintelui ceresc pe Isus Cristos, dragostea lui Dumnezeu pentru noi. “Oricine mărturisește că Isus este Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu rămîne în el, iar el în Dumnezeu. Iar noi am recunoscut iubirea pe care Dumnezeu o are pentru noi și am crezut în ea. Dumnezeu este iubire, iar cine rămîne în iubire, în Dumnezeu rămîne, și Dumnezeu rămîne în el” (I Ioan 4,15-16). in: Tertulian Langa. *Credo.Dicționar teologic creștin din perspectiva ecumenismului catolic*. Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997. p.140. (n. trad.)

reușit. În orice caz, trebuie să facem tot posibilul, în comunitățile noastre, pentru ca tot ce s-a celebrat în mod fericit în acest *oraș al păcii* să nu rămână literă moartă. Pentru un astfel de eveniment merită să ne bucurăm și să fim recunoscători. Și o vom face cu atât mai bucurăși cu cât, dacă aruncăm o privire asupra istoriei, nu putem decât să deplîngem consecințele dezacordurilor noastre profunde, dar poate că și, dimpotrivă, vom putea aprecia tot ce s-a înfăptuit în aceste ultime decenii pentru a se reuși uniunea realizată astăzi în privința adevărilor fundamentale relative la doctrina justificării. Într-adevăr, a fost deosebit de dificil să se ajungă la un acord, din cauză că opozițiile doctrinare pe acest subiect au devenit foarte repede emblematice ca acreală și asta pentru secole întregi. Chiar dacă este de înțeles nerăbdarea creștinilor binevoitori, trebuie să recunoaștem că nu se pot mătura precum paiele în vînt asemenea diferențe de fond. Ele privesc inima credinței noastre: un consens care nu le-ar înfrunța n-ar face decât să se bazeze pe o temelie de nisip. Acest fapt explică tocmai caracterul pătimaș al discuțiilor actuale.

Ar fi păcat să vrem să mergem prea repede și să izolăm *Declarația comună* de textele care o însoțesc. Ea nu a putut să fie atât de densă și de concisă decât pentru că a fost precedată de decenii de lucrări voluminoase și minuțioase care astăzi sînt rezumate în afirmațiile ei. Am impresia că nu s-a perceput suficient, pînă acum, în ce măsură aceste documente au fost decisive pentru ajungerea la un acord pe drumul unității.

II. Semnarea ca încurajare

Semnarea constituie pentru teologi o mare încurajare pentru continuarea eforturilor ecumenice. Uneori aceștia au avut impresia că lucrările lor nu erau suficient băgate în seamă de către superiorii ierarhici respectivi. Nu mai este cazul cu această declarație. Cu toate acestea, nu trebuie să supraestimăm puterea unor astfel de texte. E nevoie de timp pentru a schimba obiceiurile de gîndire și tipurile de comportament vechi de mai multe secole precum și pentru a crea un limbaj care să devină comun. În afară de aceasta, trebuie ca ansamblul teologilor, și nu doar specialiștii în ecumenism, să se simtă vizați de acest text și să nu-l lase să cadă în uitare, așa cum s-a întîmplat în trecut cu alte declarații ecumenice. În orice caz, să mulțumim aici tuturor celor care au muncit cu fidelitate pentru a duce la bun sfîrșit, în ciuda criticilor, această sarcină în slujba Bisericii.

III. Un „consens diferențiat”

Celor care s-ar simți decepționați, care ar crede că textul declarației este încă greu de probleme încă nerezolvate, le-aș spune că un asemenea sentiment dovedește o viziune idilică asupra a ceea ce se poate obține printr-un acord. Teologia clasică, atât într-una cît și în cealaltă dintre confesiunile noastre, a făcut întotdeauna distincție între ceea ce pretinde și ceea ce nu pretinde consensul. Pe de o parte este doctrina

și pe de altă parte există riturile, obiceiurile, disciplina în sens larg. Și chiar în doctrină, există loc pentru „o ierarhie a adevărilor”(*Unitatis Redintegratio*, 11). În ciuda diviziunilor lor, Bisericile creștine știu că sînt unite asupra esenței. Ioan Paul al II-lea a declarat de altfel în 1980 că „importanți piloni ai podului au supraviețuit furtunii”, iar cardinalul Willebrands a adăugat „că diviziunea nu a mers pînă la rădăcină și că ceea ce este comun depășește acum ceea ce divizează”.

Decît să vorbească despre „articol fundamental” sau să aplice ideea de „ierarhie a adevărilor”, teologii au preferat mai degrabă să introducă un concept, acela de „consens diferențiat”. În orice caz, termenul consens a fost întotdeauna utilizat în dialogul ecumenic însoțit de un anumit număr de calificative. Asta vrea să spună, atunci, că acordul dorit de părți în chestiunea dezbătută a fost atins, dar că el poate face obiectul unor ajustări mai precise. Stadiul acordului nu semnifică încă unitatea. El constituie o etapă în procesul de unificare care trebuie să culmineze cu o deplină și vizibilă comuniune.

Astfel că s-a căutat să se obțină prin *Declarația comună* un „consens asupra unor adevăruri fundamentale relative la doctrina justificării” (vezi nr. 5, nr. 13, nr. 40). Sînt de subliniat două puncte. Pe de o parte, este vorba de „adevăruri fundamentale”: o conciliere pe această temă nu înseamnă încă un consens deplin. Acordul nu acoperă o expresie organică comună a doctrinei justificării, ci fundamentele acesteia și certitudinile pe care ea le etalează. Asta înseamnă totodată că diferențele care subzistă nu sînt suficiente pentru a anula această comunitate de vederi. Să remarcăm, pe de altă parte, că nu s-a folosit articolul hotărît ci articolul nehotărît: „consens asupra unor adevăruri fundamentale”. Așadar pot să existe adevăruri fundamentale pe care nu (sau încă nu) le privește acest acord. Este tocmai ceea ce vor să exprime formulări precum „un înalt grad de orientare și de opinii comune” sau „o înțelegere comună a justificării noastre”.

Aceasta conduce la constatări eliberatoare. *Declarația comună* „nu conține tot ceea ce se învață în fiecare dintre Biserici despre justificare” (nr. 5); ea indică totuși faptul că „dezvoltările care continuă să rămînă diferite nu mai sînt susceptibile de a provoca niște condamnări doctrinale” (nr. 5). „Diversele limpeziri privind unele argumente particulare sînt compatibile cu acest consens” (nr. 14). Dacă mai sînt probleme „de importanță diversă care cer să fie clarificate ulterior”, prevalează mai ales certitudinea, mai importantă, că „înțelegerea comună la care am ajuns constituie un fundament solid care va permite această clarificare ulterioară” (nr. 43). Acestea sînt problemele care rămîn deschise privind justificarea, dar chiar dacă ele sînt importante, nu repun în cauză unitatea Bisericilor. Pot să subziste legitime diferențe în interiorul unei comuniuni. Ele nu sînt în mod necesar semnul unei lipse: ele dovedesc mai degrabă diversitatea care caracterizează unitatea Bisericii și care este într-un sens <plenitudine>. Trebuie acum să măsurăm diversitatea care poate caracteriza un asemenea „consens diferențiat”.

IV. Semnificația ecumenică

Am putea avea impresia că astfel de acorduri sînt o urmare a manipulării și trădează credința cu care atîția oameni au trăit și pentru care au luptat și au suferit. Totodată, studiul textelor trecutului arată că, desigur, contextul polemic în care au fost făurite nu a fost zadarnic pentru fixarea ulterioară a divergențelor. A existat tendința de fixare pe poziții, de a se face paradă de diferențe, de polarizare pe accepțiuni diferite ale vocabularului — să ne gîndim de pildă la termeni precum păcat, concupiscentă, certitudinea salvării, merit, lucrări — și s-a ajuns la lipsa de înțelegere, la a nu se mai folosi același limbaj. În ce privește obiectivul *Declarației comune*, el este mai degrabă modest: ea nu pretinde să judece adevărul obiectiv al enunțurilor din trecut ci pur și simplu să spună că partenerii actuali ai dialogului nu mai sînt vizați de condamnările de atunci. Trebuie prin urmare să ne ferim de orice optimism exagerat ca și de orice pesimism negru și să citim pur și simplu acest eveniment pe un fond de cinci secole de diviziune, și asta nu este chiar nimic.

Sînt două lucruri de văzut corect. Primul este acela că există diferențe de fond și că totul nu se reduce totuși la simple probleme de limbaj. Unii n-ar vrea să vadă în definițiile confesionale ale secolului al XVI-lea decît o amestecătură confuză de concepte depășite. Nu este așa. Aceste texte se bucură și azi de autoritate în Biserici. Nu se pune problema de a construi din ele o viziune afît de liniștitoare încît declarația să ajungă să le îndepărteze pur și simplu. Este cu mult mai cinstit din punct de vedere intelectual să le înfruntăm pentru a vedea dacă e posibil cel puțin să le rotunjim unghiurile și să ușurăm astfel o apropiere ulterioară.

Al doilea este că *Declarația comună* este înainte de orice făcută din hîrtie. N-ar trebui ca ea să o ia pe calea altor acorduri de acest gen care au rămas fără efect. Trebuie să i se dea viață făcînd-o cunoscută și fiind studiată. Bisericile au întotdeauna interesul să revină asupra temelor centrale ale credinței afît în predici cît și în instanțele de formare. Nu se mai pot de acum preda justificarea și antropologia teologică făcînd abstracție de acest text-cheie. Pentru catolici, acest text are valoarea unei „interpretări autentice” a decretului conciliului de la Trento privind justificarea. Bineînțeles, cercetarea trebuie să continue, mai ales în privința punctelor controversate încă, precum „*simul iustus et peccator*”, certitudinea salvării sau înțelegerea operelor și a meritelor. Ar trebui totuși să fie posibil să se accepte un asemenea document în ciuda tuturor imperfecțiunilor și a limitelor sale, chiar dacă trebuie să se continue munca pe el cu spirit critic. În această privință, mi se pare că seninătatea necesară lipsește din plin.

Poate că ar trebui să se facă distincție între efecte imediate, așteptări pe termen mediu și proces de apropiere de lungă durată. Ceea ce se urmărește pentru azi nu este nimic altceva decît o invitație mutuală la euharistie și o celebrare comună a Cinei Domnului. Dacă luăm în serios *Declarația comună* și încercăm să trăim în spiritul ei, atunci vom face un pas în această direcție. Eu percep foarte bine

nerăbdările și neînțelegerile atîtor creștini care, fără vreo vină, suportă povara diviziunii chiar și în cercul intim al propriei familii. Dar gravitatea problemei, rămasă încă deschisă, nu permite acțiunea precipitată.

V. Reinterpretările necesare

În toate fazele de pregătire a *Declarației comune*, s-a amintit că marea sarcină care le așteaptă acum pe cele două Biserici este de a propune într-o manieră reînnoită mesajul justificării oamenilor aflați azi în căutare. Această necesitate e resimțită în mod dureros de mult timp. A patra adunare plenară a Federației mondiale luterane din 1963 de la Helsinki s-a străduit să dea o interpretare actualizată a versiunii reformate a justificării. Ca de fiecare dată cînd se judecă retrospectiv asemenea documente, ești cam decepționat. *Declarația oficială comună* se încheie cu recomandarea: „Luteranii și catolicii își vor continua eforturile de mărturisire comună într-un spirit ecumenic, astfel încît să interpreteze mesajul justificării într-o limbă accesibilă bărbaților și femeilor de azi, și în relație cu preocupările atît individuale cît și sociale ale timpului nostru” (nr. 3).

Mai multe căi se deschid de-acum încolo. Aș vrea mai întîi să fac distincție între Evanghelia justificării, adică justificarea ca mesaj, și doctrina justificării care a fost formulată în secolul al XVI-lea. E limpede că doctrina caută să se lipească mesajului exprimîndu-l într-o manieră conceptuală. Mi se pare că acest lucru rămîne totuși dificil. Sau într-adevăr se limitează prea simplu la o repetiție sau la o parafrază a Sfintei Scripturi, sau se lansează în teorii care la rîndul lor pot încremeni în teze dogmatice, rezervate doar specialiștilor. Trebuie să mărturisesc că, în opinia mea, recurgera la acest tip de limbaj are ceva patetic. Nu prin blindarea cu tratate confesionale reușim să facem cu ușurință inteligibilă Evanghelia justificării în lumea noastră modernă. Cu atît mai mult cu cît ai impresia că pietatea creștinului mediu rămîne prea puțin impresionată de acest mesaj.

Nu spun asta din cauza unei atitudini deliberat critice. Căci pînă în prezent am avut întotdeauna și unii și alții aceeași sarcină și pe viitor trebuie să ne străduim să găsim împreună o soluție. Aici putem lua exemplul lui Luther care, în ciuda predilecției sale pentru o terminologie teologică a justificării, a știut să renunțe la ea în mare măsură în catehismele sale, substituindu-i-o pe aceea a „sanctificării”. Mi se pare important să menționez că mesajul biblic al mîntuirii se întinde pe un registru larg și face apel la alte expresii fundamentale precum „eliberare în vederea libertății”, „reconciliere”, „pace cu Dumnezeu”, „nouă creație”, „sanctificare întru Isus Cristos” (vezi *Declarația comună* nr. 9-11). În fine, în concluzie, „printre aceste descrieri, un loc important revine celei a «ispășirii păcătosului prin grația divină și prin credință» (*Romani* 3,23-25) care a fost mai ales avansată în epoca Reformei” (nr. 9). Aceasta corespunde de asemenea cu numeroase cercetări biblice.

Toate acestea nu sînt totuși de ajuns. Să începem, poate pentru a ne ajuta, cu o simplă transcriere a mesajului justificării. Dogma justificării trimite la Evanghelia, cuvînt

și act ale Iubirii divine. Dumnezeu își asumă în Isus Cristos existența noastră decăzută și ne oferă în schimb viața sa și justiția sa. Noi îi aparținem în viață și în moarte. Afacerea mântuirii sau a decăderii noastre s-a decis pe cruce. Tocmai în acest fel Dumnezeu ni se dă nouă. Dumnezeu iubește în mod necondiționat. Isus este aproape de cel care trăiește căderea în păcat și concomitent dependența de mila lui Dumnezeu.

Omul s-a izbit întotdeauna de acest adevăr. Ne vine greu să acceptăm simplitatea mesajului justificării. Ba mai mult: sucombăm tentației continue de a crede că reușita vieții noastre ne incumbă în întregime. Ne vine greu să acceptăm să fim în străfundurile noastre ființe făcute pentru a primi. Nu încetăm să ne închidem și credem că trebuie și că putem să ne justificăm prin noi înșine. Evanghelia ne spune totuși că asta este o iluzie, căci numai Dumnezeu poate în final să ne salveze iertându-ne și împăcându-ne cu el. Teologia reformată pune acest lucru în valoare prin folosirea cuvântului „singuri” în trei sintagme: *sola gratia, sola fide, sola scriptura*.

Dacă vrem ca acest lucru să fie accesibil omului de azi, cu siguranță că nu trebuie să ne întrebăm ca și Luther: „Cum pot să primesc un Dumnezeu de grație?” Trebuie să gândim justificarea într-o manieră radical nouă, pornind de la experiența vidului nostru, a in justiției noastre, a absurdității noastre (a „păcatului” nostru) și de la ceea ce Dumnezeu semnifică în viața oamenilor. În acest sens, o interpretare reînnoită a evenimentului justificării nu poate porni decât dintr-o reflecție radicală asupra credinței și a decăderii omului în păcat. Și tocmai aici avem serioase lipsuri.

Adoptarea *Declarației comune* crează pentru Biserici o datorie sacră de a căuta în această direcție o nouă înțelegere a justificării. Dar asta nu poate reuși dacă, din fidelitate prea rigidă față de Biblie, ne mulțumim să repetăm cuvintele Scripturii sau să ne servim fără nici o interpretare de conceptele tradiționale. Trebuie să confruntăm urgent mesajul justificării cu condițiile vieții contemporane, atât în ce privește individul cât și comunitatea umană. Mesajul justificării este în acest sens dogma crucială a Bisericii. Astăzi există într-adevăr numeroase sectoare sensibile în care importanța justificării poate să se dovedească pentru noi convingătoare. Pentru a rezuma, rețin cinci teme care pot să ilustreze ceea ce tocmai am afirmat:

- Problema sensului vieții revine neîncetat: omul nu poate de la sine nici să o producă nici să-și asigure posesia ei. Nici o tentativă de autorealizare din partea omului nu poate să ducă la o totală autonomie. Pentru a relua expresia lui Martin Luther, noi sîntem totuși în același timp și cerșetori și donatori. Dar asta nu înseamnă un dar de preț. Dacă ne este dată libertatea, e și pentru a ne schimba viața.

- Peste tot ne împiedicăm de problema culpabilității. Evanghelia așteaptă de la noi să căutăm căile reconcilierii atât în plan individual cât și colectiv. Dar de la noi înșine, atunci cînd chiar noi ne închistăm, nu putem reface trecutul. Nu ne putem lăsa reconciliați decât prin inițiativa reconciliatoare a lui Dumnezeu. Rămînem de bunăvoie ranchiunoși, ireconciliabili și fără încetare ne justificăm cu subtilitate noi înșine. Adevărata iertare vine de la Dumnezeu, ca și miracolul creației și al învierii.

• Pentru că activitatea noastră se exercită tot mai mult în domeniul tehnicii, sfinșim prin a judeca celelalte domenii ale existenței în termenii lui „a face”. Sîntem cu totul posedată, în ciuda unui anumit număr de deziluzii, de ideologia lui „a face” și ne izbim totuși mereu de problema suferinței și a eșecului. Ceea ce naște problema nu este aptitudinea omului de a crea în mod responsabil ci iluzia sa de a vrea să facă totul mai bine și prin el-însuși.

• Aspirăm către justiție. Aceasta nu poate să rezulte, conform reprezentărilor noastre, decît din structurile vieții sociale care trebuie să fie juste. Atunci cînd privim Evanghelia, justiția divină apare indisolubil legată de angajamentul lui Dumnezeu pentru cei care sînt slabi și pierduți. Ar fi fatal să opunem „acțiunea” justificării prin om aspectului „prin grația divină singură”. Negarea acțiunii la unii și supraestimarea ei de către alții a sfinșit aici în absurdități. Cel care are capacitatea de a face ceva pentru colectivitate și pentru binele oamenilor este și chemat în acest sens să o facă. Dar viața celui care, din motive independente de voința sa, nu poate să satisfacă exigențele acțiunii, își are și ea demnitatea ei. Mesajul justificării poate să ne învețe pe toți ceva nou.

• Libertatea este un bun inestimabil, către care aspiră cu toții. Occidentalii, cel puțin, au ajuns să înscrie libertățile publice în codurile lor de drept. Nu te poți decît bucura de acest fapt. Dar în același timp, îți dai seama totuși că oamenii nu cresc cu adevărat în libertate, că au sentimentul că nu sînt cu adevărat liberi. În mod vizibil este nevoie de o eliberare în vederea libertății în Cristos (vezi *Galateni 5,1 și Romani 7*) pentru ca noi să-i dăm o justă folosință. Semnificația relației dintre libertate și credință nu a fost încă pe deplin recunoscută atunci cînd ea atinge de aproape problema modernă a libertății.

Toate acestea nu constituie decît o schiță care caută în mod intenționat să lege dimensiunea individuală și existențială de contextul sociostructural. Este o sarcină căreia ne-am dedicat de bunăvoie cu ușurință în ultimele decenii proclamînd răsplat celorlalți tema justificării și mai ales actorilor lumii sociale, dar ne-am abținut să ne-o aplicăm nouă-însine. Or, nu există creștinism fără conversie personală: acesta este mesajul lui Cristos și a profeților săi. Sîntem prin urmare foarte energic interpelați drept creștini la o ascultare reînnoită a mesajului justificării.

În acest context, și așa cum am spus-o, *Declarația comună* nu trebuie să rămîna un cec fără acoperire. După *Augsburg 1999* nimic nu mai poate continua ca mai înainte. Un ecumenism care nu ne-ar apropia în comun de Dumnezeu și prin aceasta și de oameni nu ar merita acest nume. Evenimentul de la Augsburg constituie o stație intermediară și o etapă importantă care ne poate conferi un nou avînt și forțe reînnoite. În pragul unui nou mileniu, acest fapt mi se pare a fi un ajutor de neînlocuit și un dar care nu poate fi apreciat.

Evenimentul din 1999 ni-l amintește pe acela din 1530 cînd participanții la *Confesiunea de la Augsburg* se confruntau cu ultima decizie, aceea de a ști dacă unitatea Bisericii mai putea fi salvată sau nu. Multe lucruri se țineau doar de un fir.

Trebuie să recunoaștem importanța factorilor profani care au cîntărit în această situație. Orice ar fi, noi profităm încă o dată de o ocazie fără pereche pentru a încerca să ne apropiem. Milenismul 1999 de la Augsburg nu trebuie așadar să ducă la un eșec. Astăzi, rezolvarea depinde mai puțin de atitudinea prinților și a celor puternici decît de a noastră proprie. Cele 95 de teze pe care, conform tradiției, Martin Luther le-a afișat, în ajunul sărbătorii Tuturor Sfinților a anului 1517, pe ușa bisericii castelului Wittenberg, ne interpelează pe toți. La începutul lor găsim cuvintele: „Zicînd: «pocăiți-vă» (Matei 4,17), Domnul nostru Isus Cristos a vrut ca întreaga viață a credincioșilor să fie pocăință.” La mijloc, găsim în teza 62 această profundă reflecție, legată de problema indulgențelor: „Adevărata comoară a Bisericii este prea sfînta Evanghelie a puterii și a grației lui Dumnezeu.” □

Traducere din limba franceză de Cornelia Alexandru

Karl LEHMANN, născut la Sigmaringen în 1936. Profesor de dogmatică și de teologie ecumenică la Mayence și la Fribourg, pînă cînd devine episcop de Mayence în 1983; Președinte al Conferinței episcopale germane din 1987. Membru al editurii germane a revistei *Communio*.

Karl Lehmann, L'Accord entre Luthériens et Catholiques, apărut în **Communio**, no. XXV, 5 — septembrie-octombrie 2000, pp. 69 - 80, publicat cu acordul Revistei VATRA.